

-
- **Passende perspectieven**
- **vmbo**

Leerroutes taal voor vmbo-bb/kb

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Passende perspectieven vmbo

Leerroutes taal voor vmbo-bb/kb

Februari 2017

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2017 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs: Nynke Jansma, Tiddo Ekens, Annette van der Laan

Met dank aan:

AOC Oost, Twello
Johan de Witt Scholengroep, Den Haag
Maris College, Den Haag
Pascal Zuid, Zaandam
Ubbo Emmius, Winschoten
Leon van Gelder, Groningen

Informatie

SLO
Afdeling: vmbo
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 664
Internet: www.slo.nl
E-mail: vmbo@slo.nl

AN: 5.7525.710

Inhoud

1.	Inleiding	5
2.	Passende perspectieven in het vmbo	7
2.1	Passende perspectieven	7
2.2	Taalniveau 2F voor alle vmbo-leerlingen	7
2.3	Leerroutes voor taalzwakke leerlingen in het vmbo	9
3.	Uitgangspunten	11
3.1	Uitgangspunten bij ontwikkeling leerroutes taal voor vmbo-bb/kb	11
3.2	Toelichting bij de leerroutes taal voor vmbo-bb/kb	12
3.3	Didactische adviezen bij de leerroutes	13
3.4	Aansluiten bij behoefte van leerlingen	15
4.	Lezen	17
4.1	Leerroute lezen	17
4.2	Adviezen lezen	20
5.	Mondelinge taalvaardigheid	23
5.1	Leerroute mondelinge taalvaardigheid	23
5.2	Adviezen mondelinge taalvaardigheid	26
6.	Schrijven	29
6.1	Leerroute schrijven	29
6.2	Adviezen schrijven	32
7.	Authentieke opdrachten ontwikkelen	35
7.1	Authentiek leren	35
7.2	Het ontwerpen van authentieke opdrachten	37
8.	Implementatie	39
8.1	Implementatie van de leerroutes	39
8.2	Specifieke aandacht voor taalzwakke leerlingen	41
	Referenties	43

1. Inleiding

In augustus 2010 is de Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen (Wet Stb. 2010, 194) van kracht geworden. In het referentiekader taal en rekenen (Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen, 2009) staan taal- en rekendoelen geformuleerd die leerlingen in principe moeten beheersen op overgangsmomenten in hun onderwijsloopbaan. Het is een gegeven dat een deel van de leerlingen de beoogde niveaus niet in de gestelde tijd bereikt. Het project Passende perspectieven richt zich op deze leerlingen.

Eerder zijn in opdracht van het ministerie van OCW leerroutes ontwikkeld voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in primair onderwijs en speciaal (basis)onderwijs en voor verschillende doelgroepen in het praktijkonderwijs (<http://passendeperspectieven.slo.nl/>). De voorliggende publicatie beschrijft leerroutes taal voor de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen van het vmbo. De leerroutes zijn ontwikkeld in samenwerking en afstemming met scholen.

Leerlingen die het vmbo afsluiten, dienen in principe referentieniveau 2F te beheersen. Een deel van de leerlingen heeft moeite om dit beoogde fundamentele niveau te behalen. Deze publicatie is bedoeld om scholen te ondersteunen bij het aanbieden van een passend onderwijsaanbod voor vmbo-leerlingen. De ontwikkelde leerroutes hebben als doel om leerlingen met achterstand op het gebied van taal een optimale weg af te laten leggen om niveau 2F te bereiken. Maatwerk en doelgericht werken zijn hierbij noodzakelijk.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 schetst de achtergronden van Passende perspectieven. Hoofdstuk 3 gaat in op de uitgangspunten die gehanteerd zijn bij de ontwikkeling van de leerroutes taal en de adviezen voor het gebruik daarvan. In de hoofdstukken 4, 5 en 6 worden de leerroutes gepresenteerd, telkens gevolgd door adviezen voor het concrete gebruik in het onderwijs. In hoofdstuk 7 wordt nader ingegaan op het werken met authentieke opdrachten. Hoofdstuk 8 biedt tot slot een aantal tips voor implementatie van de leerroutes in het onderwijs.

2. Passende perspectieven in het vmbo

2.1 Passende perspectieven

Een deel van de leerlingen die op dit moment het vmbo binnenkomen, beheerst referentieniveau 1F niet en is op het gebied van taal in het basisonderwijs niet verder gekomen dan het niveau van groep zes. Leerlingen die het vmbo afsluiten dienen taalniveau 2F te beheersen; 2F is het niveau dat iedereen nodig heeft om te kunnen functioneren in de maatschappij.

De makers van het referentiekader onderkennen dat er leerlingen zijn die minder snel de gewenste niveaus zullen bereiken (Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen, 2009). Het doel van Passende perspectieven is scholen handreikingen te bieden voor het vormgeven van een passend onderwijsaanbod voor leerlingen die minder snel de gewenste referentieniveaus bereiken. Er zijn leerroutes ontwikkeld voor diverse onderwijssectoren. Uitgangspunt bij deze leerroutes is dat vanuit een vastgestelde beginsituatie een traject op maat gekozen wordt voor de leerling, met bij de leerling passende doelen. Daarbij wordt uitgegaan van hoge doelen: de leerlingen moeten zo veel mogelijk worden uitgedaagd en de begeleiding moet erop gericht zijn hen een optimaal niveau te laten behalen.

Voor het primair onderwijs en het speciaal (basis)onderwijs zijn drie leerroutes (taal en rekenen) ontwikkeld voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

<http://passendeperspectieven.slo.nl/po-sbo>

Voor het praktijkonderwijs zijn er leerroutes taal en rekenen met bijbehorende concretisering en voorbeelden ontwikkeld, en doelenoverzichten met taal- en rekendoelen voor de verschillende sectoren waarvoor het praktijkonderwijs opleidt.

<http://passendeperspectieven.slo.nl/praktijkonderwijs>

Deze publicatie beschrijft leerroutes voor de basis- en kaderberoepsgerichte leerwegen van het vmbo (hierna: vmbo-bb/kb). Deze leerroutes bouwen voort op leerroute 2 voor primair en speciaal (basis) onderwijs. Een verschil met primair onderwijs, speciaal (basis)onderwijs en praktijkonderwijs is dat voor het vmbo wettelijk verplichte einddoelen gelden. Dat betekent dat al vaststaat welke doelen deze leerlingen moeten behalen. Het is niet mogelijk, zoals bij regulier en speciaal basisonderwijs en praktijkonderwijs, om keuzes te maken in doelen en daardoor ruimte te creëren in het onderwijsaanbod. In de uitgangspunten (3.1) staat beschreven hoe effectief en efficiënt kan worden toegeleid naar 2F.

2.2 Taalniveau 2F voor alle vmbo-leerlingen

Aanleiding voor het ontwikkelen van een leerroute voor taalzwakke leerlingen in vmbo-bb/kb is zoals gezegd het streven om voor alle leerlingen taalniveau 2F te bereiken. Alle leerlingen dienen dit fundamentele niveau 2F te bereiken. De hier beschreven leerroutes zijn er dan ook op gericht om ook leerlingen die met een taalniveau onder 1F instromen in het vmbo, zo veel mogelijk in staat te stellen het fundamentele niveau 2F te bereiken

Ter realisatie van deze ambitie bepleit het ministerie van OCW een "structurele en herkenbare aanpak" om taalzwakke leerlingen in het voortgezet onderwijs met extra inspanningen te ondersteunen (Inspectie van het onderwijs, 2012). In het Onderwijsverslag 2007/2008 (Inspectie van het Onderwijs, 2009) wordt geconstateerd dat een groot aantal leerlingen van onderzochte vmbo-bb/kb-scholen onder het niveau presteert dat van hen wordt verwacht in leerjaar 1:

- bij luistervaardigheden presteert 83 procent onder de norm;
- bij tekstbegrip is dat het geval voor 60 procent van de leerlingen;
- bij woordenschatontwikkeling voor ruim 50 procent.

Over andere vaardigheden zoals schrijven, spreken, gesprekken en fictie doet dit

Onderwijsverslag geen uitspraak. Cijfers van latere datum over de prestaties van vmbo-bb/kb-leerlingen hebben wij niet gevonden. In de Kamerbrief over de voortgangsrapportage invoering referentieniveaus taal en rekenen 2014 (Dekker, 2014) constateren minister en staatssecretaris wel dat de inspanningen van scholen om de resultaten van leerlingen te verbeteren, een positieve trend laten zien. Op basis van de resultaten op de Eindtoets Basisonderwijs ("de Citotoets") is geconstateerd dat het percentage leerlingen dat niveau 1F heeft bereikt aan het einde van het basisonderwijs is gestegen van 75% naar 78% voor woordenschat en spelling, en van 75% naar 77% voor begrijpend lezen. Daarmee is natuurlijk niet gezegd dat ook bij de leerlingen die doorstromen naar vmbo-bb/kb een stijging te zien is.

In het Onderwijsverslag 2007/2008 komt ook naar voren dat driekwart van de scholen geen structurele en herkenbare taalaanpak voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften heeft vastgelegd. Vijf jaar later is daarin verandering gekomen. De Inspectie van het Onderwijs heeft in 2014 een onderzoek uitgevoerd naar opbrengstgericht werken aan taal en rekenen in het voortgezet onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2015).

Onder opbrengstgericht werken wordt verstaan: "het systematisch en doelgericht werken aan het maximaliseren van prestaties" (Inspectie van het Onderwijs, 2012). Dit wordt als volgt geconcretiseerd:

"Het gaat er dus om dat scholen:

- toetsen wat de taal- en rekenvaardigheden van de leerling zijn, niet alleen als hij de school binnenkomt, maar ook tijdens zijn schoolloopbaan;
- deze taal- en rekenopbrengsten analyseren;
- op grond van de analyse doelen bepalen voor de leerlingen;
- een weg ontwerpen voor individuele en groepen leerlingen om van het bestaande niveau naar het ten doel gestelde niveau te komen, en daar een passend leerstofaanbod voor hebben;
- leraren hebben die weten hoe je het onderwijs kunt afstemmen op de ondersteuningsbehoeften van de leerling." (Inspectie van het Onderwijs, 2015, p.7)

Uit het onderzoek komt naar voren dat er ontwikkelingen te constateren zijn in scholen. Het blijkt dat de meeste scholen op schoolniveau opbrengstgericht werken aan taal en rekenen. 74% van de scholen scoort op alle indicatoren voor opbrengstgericht werken op schoolniveau voldoende, 94% van de scholen evalueert systematisch de opbrengsten en 79% werkt doelgericht aan de kwaliteit van de opbrengsten. Op het niveau van het werken aan taal en rekenen in de klas is het beeld beduidend minder positief. Slechts 6% van de scholen scoort op alle indicatoren voor opbrengstgericht werken in de klas voldoende. Op 70% van de scholen krijgen de leerlingen wel effectieve feedback op hun leerproces, maar slechts op 27% van de scholen gebruiken de leraren de analyse van de prestaties van de leerlingen bij de vormgeving van hun onderwijs. Eveneens op 27% van de scholen stemt de leraar de *instructie* bij taal en rekenen af op verschillen tussen leerlingen. Op 17% van de scholen stemt de leraar de *verwerking* af op de verschillen tussen leerlingen.

De conclusie van het onderzoek is dat het ontwikkelproces op scholen nog in volle gang is. De meeste scholen onderkennen het belang om leerlingen verder te brengen met taal en rekenen en investeren daarin. Maar er zijn nog stappen te zetten, vooral op het niveau van de klas. Juist daar moet, op basis van gegevens over de prestaties van leerlingen, gewerkt worden aan het verbeteren daarvan. Benadrukt wordt dat dit vooral een kwestie is van bewustwording bij docenten en het leggen van accenten in het onderwijs. "Als schoolleiders, coördinatoren en mentoren zorgen voor de goede randvoorwaarden (afname toetsen, analyse en interpretatie resultaten, opstellen hulp- of groepsplannen met daarin concrete tips voor leraren) hoeft deze achterstandenbestrijding voor docenten weinig extra werk te leveren." (Inspectie van het Onderwijs, 2015, p. 21)

Deze publicatie laat zien welke accenten gelegd kunnen worden om met taalzwakke leerlingen tot betere resultaten te komen.

2.3 Leerroutes voor taalzwakke leerlingen in het vmbo

De voor vmbo-bb/kb ontwikkelde leerroutes hebben tot doel leerlingen met achterstanden op het gebied van taalvaardigheid een optimale weg te laten afleggen om taalniveau 2F te bereiken. Kortheidshalve gebruiken we hier de aanduiding 'taalzwakke leerlingen'.

De doelgroep wordt niet anders gedefinieerd dan: leerlingen met een leerachterstand op het gebied van taal en een score onder 1F aan het begin van het vmbo. In termen van Passende perspectieven: leerlingen uit leerroute 2 in het primair en (speciaal) basisonderwijs. Tal van kenmerken kunnen een rol spelen in de geringe taalvaardigheid van deze leerlingen, zoals omgevingsfactoren (anderstaligheid, het Nederlands is niet de thuistaal), geringe kennis van de wereld, geen of zwakke studiehouding, gebrek aan concentratie, gebrek aan motivatie, laag ambitieniveau ('ik kan toch niet meer naar kader'), beperkt leervermogen, gebrek aan capaciteiten. De in ons vooronderzoek bevroegde docenten zien vooral gebrekkige of geen kennis van de wereld als grote drempel. Taalzwakke leerlingen hebben niet per se een negatieve relatie met 'taal', maar de taal waarmee ze op school te maken krijgen sluit vaak slecht aan. De groep van taalzwakke leerlingen is diffuus te noemen omdat verschillende factoren, vaak ook nog in combinatie, een rol spelen. In vmbo-bb/kb zijn de verschillen tussen leerlingen minder groot dan in het basisonderwijs. Taalzwakke leerlingen kunnen daardoor in vmbo-bb/kb gemakkelijker aanhaken bij het gemiddelde taalniveau van de groep.

Leerroutes inzetten voor alle leerlingen

Het is heel goed mogelijk, en zelfs aan te bevelen, deze leerroutes in te zetten voor alle leerlingen. Alle leerlingen zijn gebaat bij de werkwijze die het gebruik van leerroutes in zich heeft, namelijk het doelgericht werken en het uitgaan van passende en functionele inhoud. Natuurlijk kan het zinvol zijn op bepaalde momenten extra aandacht te schenken aan taalzwakke leerlingen, maar het is van belang om de taalzwakke leerlingen zo veel mogelijk als leerlingen van een klas bij elkaar te houden en aan dezelfde opdrachten te laten werken. Zoals Oostdam (2009) formuleert: "Vooral voor de zwakke leerlingen vormen heterogene groepen een stimulerender leeromgeving, vanwege de interactie met de goede leerlingen. Zwakke leerlingen worden in een dergelijke omgeving over het algemeen meer uitgedaagd om iets te bereiken dat ze alleen of in homogene niveaugroepen niet zouden (kunnen) bereiken (zie ook Lehtinen et al., 2000). De review van Marzano (1998) laat zelfs zien dat het werken in homogene niveaugroepen de verschillen tussen zwakke en goede leerlingen eerder kan vergroten dan verkleinen."

3. Uitgangspunten

Deze publicatie beschrijft leerroutes waarmee (taalzwakke) leerlingen in vmbo-bb/kb op een effectieve en efficiënte manier kunnen worden toegeleid naar niveau 2F. Bij elke leerroute worden adviezen gegeven voor de vormgeving van het onderwijs. De leerroutes beschrijven het 'wat', de adviezen gaan over het 'hoe'. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de uitgangspunten die gehanteerd zijn bij de ontwikkeling van de leerroutes en de adviezen. Ook wordt toegelicht wat er precies in de leerroutes staat.

3.1 Uitgangspunten bij ontwikkeling leerroutes taal voor vmbo-bb/kb

Bij de ontwikkeling van de leerroutes is een drietal uitgangspunten leidend geweest.

1 Vertrekpunt is een taalniveau lager dan 1F

Voor het taalonderwijs in vmbo-bb/kb is een niveau onder 1F het vertrekpunt. We gaan ervan uit dat veel leerlingen bij instroom in het vmbo op het niveau zitten van groep 6 of 7 van het basisonderwijs. Voor het basis- en speciaal (basis)onderwijs zijn in het kader van Passende perspectieven drie leerroutes beschreven. Leerroute 2 laat zien wat de einddoelen voor groep 8 kunnen zijn voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften die doorstromen naar vmbo-bb/kb. Leerlingen zullen bij instroom in het vmbo in het algemeen niet op alle onderdelen van taalvaardigheid precies op dit niveau zitten. Zo is het mogelijk dat een leerling voor tekstbegrip en woordenschat op niveau 1F zit, maar qua schrijfvaardigheid (sterk) achterblijft.

2. Drie domeinen, negen taken

Het vak Nederlands is in bestaande leermiddelen over het algemeen opgedeeld in circa tien afzonderlijke vaardigheden zoals lezen, spelling, spreken etc. Het praktische gebruik van taal doet echter vrijwel altijd een beroep op een combinatie van deze vaardigheden. In het referentiekader Taal en in de concept-tussendoelen Nederlands is de taalvaardigheid in samenhang beschreven waardoor er eigenlijk drie hoofdvaardigheden overblijven: lezen, mondelinge taalvaardigheid en schrijven. Voor deze drie domeinen van het referentiekader taal zijn leerroutes uitgewerkt. De subdomeinen bij lezen (zakelijke teksten en fictionele, narratieve en literaire teksten) en bij mondelinge taalvaardigheid (gesprekken, luisteren en spreken) zijn in de leerroutes samengevoegd. Voor de duidelijkheid en hanteerbaarheid is het aantal taken binnen de domeinen teruggebracht tot negen in totaal (het referentiekader bevat dertien taken). Enkele taken uit het referentiekader zijn samengenomen of weggelaten.

Spelling en grammatica worden in het referentiekader taal beschreven in het domein begrippenlijst en taalverzorging. Bij het domein schrijven zijn spelling en grammaticale correctheid kenmerken van de taakuitvoering. Om deze reden zijn spelling en grammatica hier opgenomen in de leerroute schrijven.

Woordenschat is ook in het referentiekader taal geen (sub)domein. Systematisch aangepakt woordenschatonderwijs is zeker voor taalzwakke leerlingen noodzakelijk; hier is echter geen sprake van een leerroute met een aan te bevelen volgorde van onderwijsinhouden. In de adviezen bij de leerroutes wordt het aspect woordenschat meegenomen.

3. Keuze voor functionele taalvaardigheid

Zeker voor taalzwakke leerlingen is het van belang om in te zetten op taal zoals je die echt nodig hebt. Functioneel taalonderwijs motiveert de leerlingen omdat het nut dichtbij en herkenbaar is. Daarnaast kan direct transfer van de taalvaardigheid plaatsvinden, in andere vakken op school, in stages of buiten school, waardoor er meer oefentijd in taal wordt gegenereerd. Een derde reden is succesbeleving: de leerling doet positieve ervaringen op met het toepassen van zijn taalvaardigheid en bouwt zelfvertrouwen op. In de leerroutes is gekozen voor die functionele taken die in de verschillende leerjaren het meest relevant zijn. Voor de eerste twee leerjaren wordt vooral gefocust op taken die van belang zijn binnen school. In de bovenbouw is de focus vervolgopleiding en beroep.

3.2 Toelichting bij de leerroutes taal voor vmbo-bb/kb

Op basis van de bovenbeschreven uitgangspunten hebben wij leerroutes ontworpen voor:

- lezen (hoofdstuk 4)
- mondelinge taalvaardigheid (hoofdstuk 5)
- schrijven (hoofdstuk 6)

Als voorbeeld toont figuur 1 een deel van de leerroute voor lezen (alleen leerjaar 1 en 2). Het voorbeeld geeft een overzicht van taken en kernleerstofonderdelen uitgewerkt naar leerjaren. De overzichten per leerjaar zijn cumulatief, de onderstreepte taken worden in het betreffende leerjaar toegevoegd.

Uitleg van de tabel:

- **Officiële doelen voor vmbo**
Qua regelgeving heeft vmbo-bb/kb te maken met de kerndoelen onderbouw en de eindtermen in het examenprogramma vmbo. Referentieniveau 2F is het wettelijk voorgeschreven eindniveau voor vmbo. In de vmbo-examens is niveau 2F verwerkt.
- **Streefdoelen vmbo-basis/kader**
Naast de officieel geldende kerndoelen, eindtermen en referentieniveaus bestaan er nog concepttussendoelen voor de onderbouw vmbo, die zijn geformuleerd met het oog op de invoering van diagnostische tussentijdse toetsen in het voortgezet onderwijs (www.slo.nl/nieuws/00291/). Op basis van de officiële doelen en deze concepttussendoelen hebben wij voor vmbo-bb/kb streefdoelen per leerjaar geformuleerd in termen van de referentieniveaus.
- **Nadruk in taken referentiekader taal**
Aan de streefdoelen zijn door ons vervolgens onderwijsinhouden gekoppeld: per leerjaar wordt aangegeven welke taken uit het referentiekader taal het meest zinvol zijn om aan de orde te stellen of in ieder geval nadruk zouden moeten krijgen in het onderwijs. Zoals hierboven is aangegeven, zijn hier en daar taken uit het referentiekader samengenomen en is een enkele taak niet meegenomen.
- **Kernleerstof**
Tot slot is aangegeven welke kernleerstof ondersteunend is bij de genoemde taken. Dit is essentiële leerstof die gericht is op kenmerken van de taakuitvoering.

LEERJAAR	LEERJAAR 1	LEERJAAR 2
Officiële doelen voor vmbo	Kerdoelen onderbouw	Kerdoelen onderbouw
Streefdoelen vmbo-basis/kader	1F	1F/2F
Nadruk in taken referentiekader taal	<p><i>Informatieve teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – studieteksten op school – schema's en tabellen <p><i>Instructies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – vragen en opdrachten in leermiddelen (zie ook Schrijven) – toetsen maken <p><i>Betogende teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – teksten met meningen, met variatie in tekstlengte 	<p><i>Informatieve teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – studieteksten op school – schema's en tabellen – <u>kranten en tijdschriften</u> <p><i>Instructies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – vragen en opdrachten in leermiddelen (zie ook Schrijven) – toetsen maken – <u>gebruiksaanwijzingen algemeen</u> <p><i>Betogende teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – teksten met meningen, met variatie in tekstlengte – <u>reclame en advertenties</u>
Kernleerstof	<ul style="list-style-type: none"> – betekenis uit context afleiden – teruglezen en vooruitlezen – globaal, precies, gericht lezen – feiten en meningen onderscheiden – reageren op een tekst met een eigen mening – zoeken van informatie 	<ul style="list-style-type: none"> – betekenis uit context <u>en bekende delen</u> afleiden – teruglezen en vooruitlezen – globaal, precies, gericht lezen – feiten en meningen onderscheiden – reageren op een tekst met een eigen mening – zoeken van informatie – <u>hoofd- en bijzaken herkennen</u> – <u>opsommingen, tijdvolgorde, tegenstelling, oorzaak-gevolg herkennen</u>

Figuur 1: Voorbeeld: leerroute lezen voor leerjaar 1 en 2

3.3 Didactische adviezen bij de leerroutes

Bij elk van de leerroutes worden adviezen gegeven voor de inrichting van het onderwijs. Deze adviezen voor het 'hoe' passen in dezelfde benadering van taalonderwijs als de leerroutes: wat is voor de leerlingen het meest belangrijk om te leren, en wat werkt het best om hen hierin verder te brengen? Hieronder benoemen we een aantal uitgangspunten die gebruikt zijn bij het formuleren van de adviezen.

1. Overslaan en aanvullen

Van taalzwakke vmbo-basis/kader-leerlingen wordt bij wet verlangd dat ze in vier jaar het taalniveau 2F bereiken (Wet Stb. 2010, 194). De leerlingen moeten een snellere taalontwikkeling doormaken dan leerlingen die bij aanvang al op niveau 1F zitten. Daarom zijn in de leerroutes prioriteiten gesteld. In lijn daarmee is het belangrijk om keuzes te maken in het onderwijsaanbod. Overslaan en aanvullen moeten de leerroutes passend maken voor taalzwakke leerlingen.

2. Geïntegreerd taalonderwijs

Om de focus voor leerlingen scherp te stellen, en om zo veel mogelijk efficiëntie en effectiviteit in het leren te bevorderen, gaan we ervan uit dat het aanleren van taalvaardigheden het best in samenhang kan plaatsvinden (Van Gelderen en Van Schooten, 2011). Waar geschreven en gespeld wordt, wordt bijvoorbeeld vaak eerst ook gelezen en gesproken. En waar gesproken wordt, wordt bijvoorbeeld eerst ook gelezen en geschreven. Leerlingen hoeven zich dan maar één keer in het onderwerp in te leven om vervolgens verschillende taalvaardigheden te oefenen / toe te passen, in samenhang zoals dat ook in het echte leven gebeurt.

3. Functioneel taalonderwijs

Onderwijs in de Nederlandse taal focust in deze handreiking op taal zoals je die echt nodig hebt. Zeker voor taalzwakke vmbo-bb/kb-leerlingen zien we deze benadering als essentieel om de leerling in staat te stellen zo praktisch mogelijk zijn taalvaardigheid te ontwikkelen. Bij authentieke, functionele opdrachten is de context voor de leerling in de taallessen direct duidelijk: het gaat om taal op school, taal in stages/beroep, taal die je als burger nodig hebt en taal in je vrije tijd zoals je dat 'in het echt' ook tegenkomt. De leerling kan door deze authentieke, levensechte contexten de aangeleerde taalvaardigheden beter in de praktijk toepassen. Dat betekent vaak als vanzelf dat alle taalvaardigheden – lezen, luisteren, spreken, schrijven – in samenhang wordt geoefend.

4. Inhoudsgericht taalonderwijs, verbinding met andere vakken

Inhoudsgerichtheid vergroot de effectiviteit van taalonderwijs (Van Schooten, 2011). Het is aan te bevelen om ook te werken met taalopdrachten die ontleend zijn aan andere vakken. Op die manier is er vanzelf sprake van een voor de leerlingen relevante en herkenbare inhoud. Bij ieder schoolvak moet worden gelezen, geschreven, geluisterd en gesproken en het is voor leerlingen belangrijk om dat goed te kunnen. Vaak hebben vakken ook eigen specifieke manieren van taalgebruik. Dit is ook een belangrijk aandachtspunt voor de taallessen.

5. Beoordelen om te leren

Het is belangrijk dat leerlingen zo veel mogelijk eigenaar worden (leren worden) van hun eigen leerproces. Een middel daartoe is 'assessment for learning', 'beoordelen om te leren'. De Britse onderzoeker Dylan Wiliam geeft aan dat bewezen is dat dit een zeer effectieve aanpak is om de opbrengsten van onderwijs te verhogen (Wiliam, 2009). Het gaat bij assessment for learning om een doorlopend proces, waarin docent, leerling en medeleerlingen een rol hebben. Hoofdzak is dat al deze betrokkenen stilstaan bij drie vragen: wat zijn de leerdoelen, waar staat de leerling ten opzichte van deze doelen en hoe kan hij een volgende stap zetten? Instrumenten zoals een taalportfolio kunnen hierbij behulpzaam zijn.

De SLO-website Opbrengstgericht maatwerk (<http://opbrengstgerichtmaatwerk.slo.nl/>) laat onder andere voor het vak Nederlands zien hoe in een cyclisch proces opbrengsten van het onderwijs gebruikt kunnen worden om doelen en onderwijsaanbod te plannen. Docenten en leerlingen moeten in deze aanpak groeien. Door Jos Castelijns en Inge Andersen van KPC Groep is een handreiking geschreven voor scholen die deze aanpak willen invoeren (Castelijns & Andersen, 2011).

6. Procesgerichte instructie

Het is belangrijk dat leerlingen leren hoe zij opdrachten moeten aanpakken. Dit verhoogt hun motivatie en geeft hun meer greep op hun eigen leren, waardoor ook het leereffect vergroot wordt. Een handig middel is modeling: de docent doet de gevraagde handeling eerst voor en benoemt wat hij/zij doet. Dit is de eerste stap in een proces dat kan worden samengevat als: voordoen, samendoen, zelf doen. Een model dat deze aanpak weergeeft is het GRRIM-model (Gradual Release of Responsibility Instruction Model; zie bijvoorbeeld www.slo.nl/primair/themas/jongekind/lexicon/Organisatiemodellen/).

3.4 Aansluiten bij behoefte van leerlingen

Voor leerlingen in vmbo-bb/kb is het belangrijk om positieve ervaringen op te doen in het onderwijs, juist omdat hun ervaringen in het primair onderwijs vaak minder positief zijn geweest. Voor taalzwakke leerlingen geldt dat des te meer. Schuit e.a. (2011) benadrukken dat docenten leerlingen kunnen motiveren door aan te sluiten bij de drie basisbehoeften *relatie*, *competentie* en *autonomie*.¹ Motivatie is een belangrijke voorwaarde voor onderwijssucces. Hieronder gaan we vanuit deze invalshoek nogmaals kort in op de in de vorige paragraaf genoemde uitgangspunten.

Relatie: ik hoor erbij

Via 'beoordelen om te leren' worden er relaties opgebouwd tussen docent en leerling en tussen leerlingen onderling. Ook samenwerkend leren kan bijdragen aan het opbouwen van relaties tussen leerlingen. Overigens is het ook om andere redenen waardevol leerlingen te laten samenwerken: naast het verwerven en verwerken van kennis heeft samenwerkend leren ook opbrengsten op het vlak van metacognitie (begrijpen wat en hoe je leert) en het ontwikkelen van samenwerkingsvaardigheden. Voorwaarde daarbij is natuurlijk wel dat hier ook expliciet aandacht aan wordt geschonken: leerlingen moeten ook leren samenwerken en hierop reflecteren. Kunnen samenwerken is voor hun toekomst in het mbo (en in een beroep) bijzonder belangrijk.

Competentie: ik kan het

Leerlingen doen eerder succeservaringen op met opdrachten waarin ruimte is om te laten zien wat ze wél kunnen, dan met opdrachten waarin ze afgerekend worden op wat ze niet kunnen of vooral: niet weten. In het door ons uitgevoerde vooronderzoek gaven docenten aan soms verrast te worden door de prestaties van 'zwakke' leerlingen bij meer realistische opdrachten. 'Beoordelen om te leren' en daarbij benoemen wat goed gaat, kan veel bijdragen aan het ervaren van competentie. In een portfolio kunnen successen vastgelegd worden.

¹ Oorspronkelijk geformuleerd in het zogeheten Self Determination model van Deci en Ryan en in Nederland veelvuldig gehanteerd door Luc Stevens.

Autonomie: ik kan het zelf

Het werkt goed leerlingen ruimte te geven om zelf beslissingen te nemen, keuzes te maken. Dat kan zijn: zelf een onderwerp kiezen voor een lees-, schrijf- of spreekopdracht; zelf groepjes samenstellen en/of taken verdelen voor het werken aan een opdracht; zelf beslissen in wat voor product een te lezen tekst verwerkt wordt (bijvoorbeeld een samenvatting schrijven of een eenminuut-spreekbeurt houden). Docenten moeten daarbij natuurlijk altijd helder hebben aan welke doelen er gewerkt wordt en dit ook met de leerlingen bespreken. 'Assessment for learning' draagt ook bij aan de autonomie van leerlingen. Het is belangrijk dat het beoordelen om te leren geïntegreerd wordt in de dagelijkse praktijk. Als leerlingen leren inzien waar ze staan kunnen ze langzamerhand zelf meer verantwoordelijkheid leren nemen voor hun leren. Natuurlijk alles op het niveau van deze leerlingen. Procesgerichte instructie draagt, als het goed is, bij aan zowel het ervaren van competentie als het groeien in autonomie.

4. Lezen

4.1 Leerroute lezen

In deze paragraaf presenteren we de leerroute lezen. Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven, zeggen we in de adviezen bij deze leerroute ook het één en ander over woordenschat. Bij het lezen van teksten komen leerlingen altijd onbekende woorden tegen. Docenten zullen daar zeker aandacht aan moeten schenken.

Per leerjaar geven we aan welke taken en kernleerstof aan de orde moeten komen. In de onderbouw (leerjaar 1 en 2) zijn onderdelen van 1F duidelijk herkenbaar, terwijl de nadruk daar ligt op taalvaardigheid zoals je die op school bij alle vakken nodig hebt. In de bovenbouw dienen referentieniveau 2F en de eindtermen van het examen zich aan en krijgt beroepsgerichte taalvaardigheid meer aandacht. De leerstof uit de vorige jaren wordt daarbij voortdurend onderhouden.

Taken en kernleerstof die ten opzichte van het vorige leerjaar nieuw zijn, zijn in de tekst onderstreept.²

² Deze leerroute en de bijbehorende adviezen zijn ook A3-formaat beschikbaar op www.passendeperspectieven.slo.nl

LEERJAAR	LEERJAAR 1	LEERJAAR 2
Officiële doelen voor vmbo	Kerdoelen onderbouw	Kerdoelen onderbouw
Streefdoelen vmbo-basis/kader	1F	1F/2F
Nadruk in taken referentiekader taal	<p><i>Informatieve teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – studieteksten op school – schema's en tabellen <p><i>Instructies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – vragen en opdrachten in leermiddelen (zie ook Schrijven) – toetsen maken <p><i>Betogende teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – teksten met meningen, met variatie in tekstlengte 	<p><i>Informatieve teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – studieteksten op school – schema's en tabellen – <u>kranten en tijdschriften</u> <p><i>Instructies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – vragen en opdrachten in leermiddelen (zie ook Schrijven) – toetsen maken – <u>gebruiksaanwijzingen algemeen</u> <p><i>Betogende teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – teksten met meningen, met variatie in tekstlengte – <u>reclame en advertenties</u>
Kernleerstof	<ul style="list-style-type: none"> – betekenis uit context afleiden – teruglezen en vooruitlezen – globaal, precies, gericht lezen – feiten en meningen onderscheiden – reageren op een tekst met een eigen mening – zoeken van informatie 	<ul style="list-style-type: none"> – betekenis uit context <u>en bekende delen</u> afleiden – teruglezen en vooruitlezen – globaal, precies, gericht lezen – feiten en meningen onderscheiden – reageren op een tekst met een eigen mening – zoeken van informatie – <u>hoofd- en bijzaken herkennen</u> – <u>opsommingen, tijdvolgorde, tegenstelling, oorzaak-gevolg herkennen</u>

LEERJAAR 3	LEERJAAR 4
Eindtermen vmbo- examenprogramma	Taalniveau 2F Eindtermen vmbo-examenprogramma
1F/2F	2F
<p><i>Informatieve teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - studieteksten op school - <u>teksten studie en beroep</u> - schema's en tabellen - kranten en tijdschriften <p><i>Instructies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - vragen en opdrachten in leermiddelen (zie ook Schrijven) - toetsen maken - <u>gebruiksaanwijzingen stage en beroep</u> <p><i>Betogende teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - teksten met meningen, met variatie in tekstlengte - reclame en advertenties 	<p><i>Informatieve teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - teksten studie en beroep - schema's en tabellen - kranten en tijdschriften <u>met tekstlengte en moeilijkheid van examen</u> <p><i>Instructies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>vragen en opdrachten in examens</u> (zie ook Schrijven) - <u>examen maken</u> - <u>gebruiksaanwijzingen: werkinstructies</u> <p><i>Betogende teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - teksten met meningen, <u>met tekstlengte en moeilijkheid van examen</u> - reclame en advertenties - <u>columns, blogs en ingezonden reacties</u>
<ul style="list-style-type: none"> - betekenis uit context, bekende delen <u>en vorm</u> afleiden - teruglezen en vooruitlezen - globaal, precies, gericht lezen - <u>beeld en opmaak herkennen</u> - <u>hoofdonderwerp en hoofdgedachte benoemen</u> - feiten en meningen onderscheiden - reageren op een tekst met een eigen mening - zoeken van informatie - hoofd- en bijzaken herkennen - opsommingen, tijdvolgorde, tegenstelling, oorzaak-gevolg herkennen 	<ul style="list-style-type: none"> - betekenis uit context, bekende delen en vorm afleiden - teruglezen en vooruitlezen - globaal, precies, gericht lezen - beeld en opmaak herkennen - <u>schrijfdoel auteur benoemen</u> - <u>tekst in betekenisvolle eenheden indelen en onderlinge relaties benoemen</u> - hoofdonderwerp en hoofdgedachte benoemen - feiten en meningen onderscheiden - reageren op een tekst met een eigen mening <u>en toelichting</u> - zoeken van informatie - hoofd- en bijzaken herkennen - opsommingen, tijdvolgorde, tegenstelling, oorzaak-gevolg herkennen

4.2 Adviezen lezen

Om ook taalzwakke leerlingen goed te bedienen en de belangrijkste doelen en de kernleerstof te verankeren, stellen we een structurele aanpak op basis van de volgende adviezen voor.

1. Keuzes maken

- Maak een keuze uit alle beschikbare leermiddelen en check of ze voldoende inspelen op de belangrijkste taken en kernleerstof voor lezen en woordenschat.
- Kies in de lesmethode welke onderwerpen of paragrafen zonder meer behandeld moeten worden. In lesmethodes kan het dan gaan om de onderdelen lezen, fictie, taal en woorden. Ga er voor het gemak vanuit dat ongeveer de helft van het aanbod onmisbaar is.
- Kijk of paragrafen gecombineerd kunnen worden. Combineer bijvoorbeeld de twee afzonderlijke paragrafen 'alineas' en 'inleiding, middenstuk en slot'. Of voeg drie aparte woordraadstrategieparagrafen samen tot één module. Voordelen zijn dat de instructietijd verminderd wordt en dat de leerstof meer in samenhang wordt aangeboden zodat het onderwerp rijker en gevarieerder kan worden aangeboden met een grotere kans dat het beklijft.
- Kijk of er bij lezen en/of woordenschat in de lesmethode paragrafen of opdrachten kunnen worden weggelaten, omdat aanvullende leermiddelen hieraan al voldoende aandacht besteden of omdat het bestaande aantal roosteruren onvoldoende is om alles te kunnen behandelen. Doel van het weglaten is om meer tijd in te ruimen voor herhaling en inoefening. Bovendien ontstaat er dan ruimte om de aanvullende acties in onderstaande adviezen uit te voeren.

2. Lastige studieteksten uit andere vakken: minimaal één keer per maand

- Besteed in leerjaar 1 en 2 maandelijks minimaal één les aan het lezen van studieteksten uit methodes van andere vakken.
- Doe dit afwisselend zowel voor avo-vakken als voor praktijkvakken.
- Vraag collega's van betreffende vakken welke teksten door hun leerlingen als lastig worden ervaren.

3. Omgaan met moeilijke woorden

- Laat de leerlingen bij iedere studietekst van een ander vak samen de drie 'belangrijkste' moeilijke vaktaalwoorden kiezen.
- Maak vervolgens klassikaal een woordweb rond ieder belangrijk woord om samen de betekenis ervan te ontdekken.
- Gebruik de context van de tekst om de betekenis verder in te vullen.
- Leer leerlingen strategieën aan voor het omgaan met moeilijke woorden (bijvoorbeeld door gebruik te maken van context, bekende delen en vorm); hang in elk lokaal een stappenplan woordraadstrategieën op.

4. *Schooltaalwoorden aanleren*

- Gebruik de *Basislijst schooltaalwoorden vmbo* om bewust te worden van relevante schooltaalwoorden (www.itta.uva.nl/publicaties/handleiding-basislijst-schooltaalwoorden-vmbo-72).
- Verspreid deze lijst onder alle collega's van alle vakken en licht de lijst toe in een teamvergadering.
- Focus elke les op een of meer belangrijke schooltaalwoorden.
- Besteed bij het lezen van studieteksten uit andere vakken ook aandacht aan de (gedrukte) instructies die leerlingen krijgen bij dergelijke teksten en aan de specifieke schooltaalwoorden die hierin voorkomen.
- Laat de leerlingen de schooltaalwoorden verzamelen in een woordenlijst, app of woordenschatoefenprogramma.

5. *Langere informatieve teksten uit kranten en tijdschriften: minimaal één keer per maand*

- Werk in leerjaar 3 en 4 maandelijks minimaal één les met een tekst die qua omvang, moeilijkheid en bron overeenkomt met de teksten in het examen.
- Laat de leerlingen oefenen met meerkeuzevragen.
- Laat leerlingen in tweetallen vragen bij een tekst maken die beantwoord worden door andere tweetallen.

6. *Authentieke opdrachten*

- Zet authentieke opdrachten in waarin leerlingen zich herkennen (al dan niet uit de lesmethode):
- Laat de taken en kernleerstof toepassen in authentieke opdrachten.
- Kies grotere opdrachten waarin verschillende taalvaardigheden in samenhang moeten worden toegepast.
- Kies voor opdrachten die nauw aansluiten bij het leven van alledag, het opleidingsprofiel en het latere beroep.
- Zie hoofdstuk 7 voor meer informatie over het ontwikkelen van authentieke opdrachten.

5. Mondelinge taalvaardigheid

5.1 Leerroute mondelinge taalvaardigheid

In deze paragraaf presenteren we de leerroute mondelinge taalvaardigheid. Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven, nemen we hierbij gesprekken, luisteren en spreken samen. In de adviezen bij deze leerroute wordt ook ingegaan op de mogelijkheden voor het activeren en oefenen van woordenschat bij de mondelinge vaardigheden.

Per leerjaar geven we aan welke taken en kernleerstof aan de orde moeten komen. In de onderbouw (leerjaar 1 en 2) zijn onderdelen van 1F duidelijk herkenbaar, terwijl de nadruk daar ligt op taalvaardigheid zoals je die op school bij alle vakken nodig hebt. In de bovenbouw dienen referentieniveau 2F en de eindtermen van het examen zich aan en krijgt beroepsgerichte taalvaardigheid meer aandacht. De leerstof uit de vorige jaren wordt daarbij voortdurend onderhouden.

Taken en kernleerstof die ten opzichte van het vorige leerjaar nieuw zijn, zijn in de tekst onderstreept.³

³ Deze leerroute en de bijbehorende adviezen zijn ook A3-formaat beschikbaar op www.passendeperspectieven.slo.nl

LEERJAAR	LEERJAAR 1	LEERJAAR 2
Officiële doelen voor vmbo	Kerdoelen onderbouw	Kerdoelen onderbouw
Streefdoelen vmbo-basis/kader	1F	1F/2F
Nadruk in taken referentiekader taal	<p><i>Luisteren naar instructies en uitleg</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - korte instructies en uitleg op school of YouTube tot 10 minuten - vragen stellen over uitleg <p><i>Deelnemen aan een overleg</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - eigen mening geven met argumenten - reageren op anderen <p><i>Een monoloog houden</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - iets beschrijven: persoon, ding, plaats - korte presentatie houden en vragen beantwoorden 	<p><i>Luisteren naar instructies en uitleg</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - instructies en uitleg op school of YouTube tot 10 minuten - vragen stellen over uitleg - <u>luisteren, samenvatten, doorvragen</u> - <u>vragen stellen met wie, wat, waar, wanneer en waarom</u> <p><i>Deelnemen aan een overleg</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - eigen mening geven met argumenten - <u>kritisch</u> reageren op anderen <p><i>Een monoloog houden</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - iets beschrijven: persoon, ding, plaats, <u>gebeurtenis en ervaring</u> - korte presentatie houden <u>om te informeren, instrueren of te betogen</u> en vragen beantwoorden
Kernleerstof	<ul style="list-style-type: none"> - betekenis onbekende woorden afleiden uit context - hoofdzaken uit de tekst halen afleiden - globaal, precies, gericht luisteren - reageren op een tekst met een eigen mening - informatie weergeven in een woordweb of steekwoorden - zinnen om gesprek te beginnen, gaande te houden en te beëindigen - non-verbaal gedrag inzetten - voldoende woordenschat, gevarieerd woordgebruik en eenvoudige zinnen 	<ul style="list-style-type: none"> - betekenis onbekende woorden afleiden uit context <u>en bekende delen</u> - hoofd- <u>en bijzaken</u> uit de tekst halen - globaal, precies, gericht luisteren - <u>feiten en meningen onderscheiden</u> - <u>relatie leggen met eigen kennis en ervaringen</u> - reageren op een tekst met een eigen mening - informatie weergeven in een woordweb of steekwoorden <u>en in aantekeningen</u> - zinnen om gesprek te beginnen, gaande te houden en te beëindigen - <u>op het goede moment de beurt nemen</u> - non-verbaal gedrag inzetten <u>en herkennen</u> - voldoende woordenschat, gevarieerd woordgebruik en <u>enkelvoudige en samengestelde zinnen</u> - <u>een goed gebruik van volume, tempo, intonatie en articulatie</u>

LEERJAAR 3	LEERJAAR 4
Eindtermen vmbo-examenprogramma	Taalniveau 2F Eindtermen vmbo-examenprogramma
1F/2F	2F
<p><i>Luisteren naar instructies, uitleg en informatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - instructies of uitleg op school of YouTube tot <u>20 minuten</u> - vragen stellen over uitleg - luisteren, samenvatten, doorvragen - vragen stellen met wie, wat, waar, wanneer en waarom - <u>nieuws en programma's op hoofdpunten begrijpen</u> <p><i>Deelnemen aan een overleg</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - eigen mening geven met argumenten - kritisch reageren op anderen - <u>samen een actielijst en planning maken</u> - <u>beleefd reageren op een andere visie</u> <p><i>Een monoloog houden</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - iets beschrijven: persoon, ding, plaats, gebeurtenis en ervaring - korte presentatie houden om te informeren, te instrueren of te betogen en vragen te beantwoorden - <u>informatie verzamelen voor een presentatie</u> 	<p><i>Luisteren naar instructies, uitleg en informatie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - instructies of uitleg op school of YouTube tot 20 minuten - vragen stellen over uitleg - luisteren, samenvatten, doorvragen - vragen stellen met wie, wat, waar, wanneer en waarom - <u>nieuws en programma's op hoofdpunten begrijpen, <u>doel aangeven en de waarde en betrouwbaarheid ervan benoemen</u></u> <p><i>Deelnemen aan een overleg</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - eigen mening geven met argumenten - kritisch reageren op anderen - samen een actielijst en planning maken - beleefd reageren op een andere visie <p><i>Een monoloog houden</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - iets beschrijven: persoon, ding, plaats, gebeurtenis en ervaring - korte presentatie houden om te informeren, te instrueren of te betogen en vragen te beantwoorden - <u>informatie verzamelen voor een presentatie <u>en op relevantie en betrouwbaarheid beoordelen</u></u>
<ul style="list-style-type: none"> - betekenis onbekende woorden afleiden uit context en bekende delen - hoofd- en bijzaken uit de tekst halen <u>en de hoofdgedachte weergeven</u> - globaal, precies, gericht luisteren - feiten en meningen onderscheiden - relatie leggen met eigen kennis en ervaringen - reageren op een tekst met een eigen mening - informatie weergeven in een woordweb of steekwoorden en in aantekeningen - zinnen om gesprek te beginnen, gaande te houden en te beëindigen - op het goede moment de beurt nemen - non-verbaal gedrag inzetten en herkennen - voldoende woordenschat, gevarieerd woordgebruik en enkelvoudige en samengestelde zinnen - een goed gebruik van volume, tempo, intonatie en articulatie - <u>spreekdoelen herkennen en hanteren, namelijk informeren, instrueren en betogen</u> - <u>een instructie uitvoeren</u> 	<ul style="list-style-type: none"> - betekenis onbekende woorden afleiden uit context, bekende delen, <u>woordsoort</u> - hoofd- en bijzaken uit de tekst halen en de hoofdgedachte weergeven - globaal, precies, gericht luisteren - feiten en meningen onderscheiden - <u>beeldspraak herkennen en relatie tussen tekst en beeld leggen</u> - relatie leggen met eigen kennis en ervaringen - reageren op <u>de waarde van</u> een tekst met een eigen mening <u>en toelichting</u> - informatie weergeven in een woordweb of steekwoorden en in aantekeningen - <u>tekst beknopt samenvatten voor zichzelf</u> - zinnen om gesprek te beginnen, gaande te houden en te beëindigen - op het goede moment de beurt nemen - non-verbaal gedrag inzetten en herkennen - voldoende woordenschat, gevarieerd woordgebruik, enkelvoudige en samengestelde zinnen <u>en juist gebruik van voegwoorden en verbindingswoorden</u> - een goed gebruik van volume, tempo, intonatie en articulatie - spreekdoelen herkennen en hanteren, namelijk informeren, instrueren en betogen - een instructie uitvoeren - <u>het doel van de makers van een programma herkennen</u>

5.2 Adviezen mondelinge taalvaardigheid

Om ook taalzwakke leerlingen goed te bedienen en de belangrijkste doelen en de kernleerstof te verankeren, stellen we een structurele aanpak op basis van de volgende adviezen voor.

1. Keuzes maken

- Maak een keuze uit alle beschikbare leermiddelen en check of ze voldoende inspelen op de belangrijkste taken en kernleerstof voor mondelinge taalvaardigheid: gesprekken, luisteren en spreken.
- Kies in de lesmethode welke onderwerpen of paragrafen zonder meer behandeld moeten worden. In lesmethodes kan het dan gaan om de volgende onderdelen: kijken en luisteren, spreken en gesprekken, of: spreken, kijken, luisteren. Ga er voor het gemak vanuit dat ongeveer de helft van het aanbod onmisbaar is.
- Kijk of paragrafen gecombineerd kunnen worden. Combineer bijvoorbeeld de twee afzonderlijke paragrafen 'vragen stellen en beantwoorden' met 'interview'. Of voeg drie aparte paragrafen samen als voorbereiding op een spreekopdracht, bijvoorbeeld door de combinatie van de leerstofeenheden 'een goede spreker herkennen', 'praten voor publiek', 'enthousiast spreken'. Voordelen zijn dat de instructietijd verminderd wordt en dat de leerstof meer in samenhang wordt aangeboden zodat het onderwerp rijker en gevarieerder kan worden aangeboden met een grotere kans dat het beklijft.
- Kijk of er bij mondelinge taalvaardigheid in de lesmethode paragrafen of opdrachten kunnen worden weggelaten omdat aanvullende leermiddelen hieraan al voldoende aandacht besteden. Misschien zit mondelinge taalvaardigheid al goed verankerd in de mentorlessen, of in een sociaal-communicatieve training of in projecten of opdrachten van andere vakken. Ook is het mogelijk dat het bestaande aantal roosteruren onvoldoende is om alles te kunnen behandelen. Doel van het weglaten is om meer tijd in te ruimen voor herhaling en inoefening. Bovendien ontstaat er dan ruimte om de aanvullende acties in onderstaande adviezen uit te voeren.

2. Elk leerjaar een presentatie, een overleg of gesprek én een discussie

- Laat de leerlingen elk jaar een presentatie, overleg/gesprek en discussie voorbereiden, uitvoeren en evalueren.
- Gebruik voor de mondelinge opdrachten situaties uit andere vakken op school. Een discussie kan bijvoorbeeld plaatsvinden over een actueel onderwerp bij maatschappijleer, een presentatie kan gaan over een onderwerp bij geschiedenis of biologie terwijl gespreksvoering in mentorlessen aan de orde zou kunnen komen. Doe dat zo:
 - Begeleid de voorbereiding in de taallessen.
 - Laat de uitvoering in het andere vak plaatsvinden.
 - Bespreek proces en product in de taallessen.
- Leg resultaten van de mondelinge opdrachten vast in een taalportfolio, bijvoorbeeld spiekbriefjes, een powerpoint/prezi, of een ingevuld feedbackformulier.

3. Woordenschat activeren

- Gebruik de tekstinhoud die bij leesvaardigheid (ook fictie!) aan de orde is gekomen als vertrekpunt voor een mondelinge presentatie of een gesprek. Leerlingen kunnen hun receptieve kennis van woorden dan omzetten naar productief gebruik van die woorden.
- Geef leerlingen de opdracht bij het voorbereiden van een presentatie of een gesprek zo veel mogelijk woorden rond het onderwerp te verzamelen op basis van informatiebronnen. Laat ze de 'themawoorden' onderstrepen, in een mindmap plaatsen of er een woordenlijstje van maken, eventueel met de betekenis erbij. De

opdracht kan ook gestuurd worden door synoniemen, voorbeelden, uitspraken, bronnen te laten noteren in de mindmap.

- Bied leerlingen de mogelijkheid bij een presentatie om relevante en nieuwe inhoudswoorden in een powerpoint of prezi te verwerken, zodat tijdens de presentatie op een dia kan worden teruggevallen voor de juiste begrippen en de leerling zich beter kan concentreren op het verhaal.
- Geef de leerlingen zelfvertrouwen in het spreken door te laten zien dat bijvoorbeeld het woord 'gebruiken' minstens zo goed is als 'hanteren', 'volgens mij' zeker net zo goed en misschien zelfs beter is dan 'mijns inziens' en 'het verschil' voor de luisteraar misschien wel prettiger is dan 'het onderscheid'. Met andere woorden, laat de leerlingen ervaren dat je niet moeilijk hoeft te praten om goed te presenteren maar dat een goede presentatie juist vaak eenvoudig is in woord- en zinsgebruik.
- Laat leerlingen oefenen in omschrijvingen als ze het juiste woord niet kennen of even niet op het juiste woord kunnen komen. Als bijvoorbeeld 'hygiënische maatregelen hanteren bij voedselbereiding' te ingewikkeld is (en gekunsteld bovendien voor een bk-leerling), stimuleer de leerling dan om 'natuurlijker' omschrijvingen te gebruiken, zoals 'wat je moet doen om je eten goed en gezond klaar te maken'. Natuurlijk kan er een betekenisnuance verloren gaan, maar daar staat tegenover dat een leerling bij de natuurlijker variant wel begrijpt wat hij zegt en meer luisteraars in zijn klas hem beter zullen begrijpen.

4. *Mondelinge taalvaardigheid combineren met andere vakonderdelen*

- Voor het oefenen van mondelinge taalvaardigheid is altijd een onderwerp, een inhoud nodig. Of het nu om een luisteropdracht, overleg of presentatie gaat, in alle gevallen moet de leerling zich voorbereiden op de inhoud, deze inhoud verwerken en vaak ook weer in eigen woorden presenteren. Om de aandacht op de taken en kernleerstof gefocust te houden, adviseren we om de onderwerpen te gebruiken die bij fictie, schrijven of lezen aan de orde zijn gekomen. Bijvoorbeeld:
 - Koppel mondelinge taalvaardigheid aan het lezen van fictie: Leerlingen presenteren in één minuut hun favoriete boek dat ze aanbevelen aan klasgenoten (een pitch) of leerlingen overleggen in groepjes over de betekenis van een verhaal of fragment uit een fictiewerk.
 - Koppel mondelinge taalvaardigheid aan schrijven: Het kost moeite om een eerste zin op papier te krijgen, maar het helpt enorm als je eerst met anderen overlegt over wat je zou kunnen gaan schrijven; door te vertellen, te vragen, door te vragen en aantekeningen te maken kunnen leerlingen in tweetallen het overleg oefenen als voorbereiding op de schrijftaak.
 - Koppel mondelinge taalvaardigheid aan lezen: Als leerlingen een zakelijke of een fictietekst hebben gelezen, zitten ze 'in het onderwerp' en zijn er tal van mondelinge taaltaken mogelijk, denk aan: het kort navertellen van (een deel van) de tekst (al dan niet met expertwerkvorm); het samenvatten en navertellen van de tekst; het reageren met een persoonlijke mening op de tekst; het discussiëren over de mening van de auteur.

5. *Schoolbreed in alle jaren één formulier voor feedback, beoordeling en zelfbeoordeling*

- De taken en de kernleerstof (kenmerken van de taakuitvoering) worden beschreven in het referentiekader taal. Hierin staan de eisen waaraan de taalvaardigheid van leerlingen moet voldoen. De referentieniveaus zijn door SLO vertaald in zogenaamde kijkwijzers (www.slo.nl/downloads/2012/kijkwijzers-beter-zicht-op-referentiekader-taal.pdf/). Deze kijkwijzers kunnen worden gebruikt om beoordelingscriteria te formuleren en feedbackformulieren te maken, waarmee spreekprestaties zowel door de leerlingen zelf als door de docent beoordeeld kunnen worden.

6. *Alle tussen- en eindresultaten verzamelen in een taalportfolio*

- Omdat cijfers niet zo veel zeggen over wat een leerling precies wel of niet beheerst, raden we aan een taalportfolio aan te leggen voor mondelinge (en schriftelijke) taalvaardigheid.
- In het portfolio laat de leerling zien welke mondelinge taaltaken hij heeft uitgevoerd (eventueel op video) en welke producten hij hiervoor heeft gemaakt (zoals aantekeningen, dia's, een woordweb). Docent en leerling, maar ook leerlingen onderling, kunnen in gesprek gaan over de verzamelde bewijzen en producten.
- Ook feedback- en (zelf)beoordelingsformulieren kunnen in het portfolio worden opgenomen. Het gesprek kan dan gevoerd worden over de totale inhoud van het portfolio. Dat kan tot doel hebben om tot een beoordeling te komen, maar de nadruk zal toch liggen op het leerproces: het portfolio wordt gebruikt voor feedback en om afspraken te maken voor volgende stappen in het leerproces.

7. *Authentieke opdrachten*

- Zet authentieke opdrachten in waarin leerlingen zich herkennen (al dan niet uit de lesmethode):
 - Laat de taken en kernleerstof toepassen in authentieke opdrachten.
 - Kies grotere opdrachten waarin verschillende taalvaardigheden in samenhang moeten worden toegepast.
 - Kies voor opdrachten die nauw aansluiten bij het leven van alledag, het opleidingsprofiel en het latere beroep.
 - Zie hoofdstuk 7 voor meer informatie over het ontwikkelen van authentieke opdrachten.

6. Schrijven

6.1 Leerroute schrijven

In deze paragraaf presenteren we de leerroute schrijven. Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven, is taalverzorging (spelling en grammatica) hierin meegenomen. In de adviezen bij deze leerroute wordt ook ingegaan op de mogelijkheden voor het activeren en oefenen van woordenschat bij schrijven.

Per leerjaar geven we aan welke taken en kernleerstof aan de orde moeten komen. In de onderbouw (leerjaar 1 en 2) zijn onderdelen van 1F duidelijk herkenbaar, terwijl de nadruk daar ligt op taalvaardigheid zoals je die op school bij alle vakken nodig hebt. In de bovenbouw dienen referentieniveau 2F en de eindtermen van het examen zich aan en krijgt beroepsgerichte taalvaardigheid meer aandacht. De leerstof uit de vorige jaren wordt daarbij voortdurend onderhouden.

Taken en kernleerstof die ten opzichte van het vorige leerjaar nieuw zijn, zijn in de tekst onderstreept.⁴

⁴ Deze leerroute en de bijbehorende adviezen zijn ook A3-formaat beschikbaar op www.passendeperspectieven.slo.nl

LEERJAAR	LEERJAAR 1	LEERJAAR 2
Officiële doelen voor vmbo	Kerdoelen onderbouw	Kerdoelen onderbouw
Streefdoelen vmbo-basis/kader	1F	1F/2F
Nadruk in taken referentiekader taal	<p><i>Correspondentie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – briefje, kaart of e-mail schrijven om informatie te vragen, iemand te bedanken, uit te nodigen etc. <p><i>Korte teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – vragen en opdrachten in leermiddelen – toetsen maken – eenvoudige standaardformulieren, kort bericht met eenvoudige boodschap – aantekeningen maken en overzichtelijk weergeven <p><i>Lange(re) teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – verslag, werkstuk met stukjes informatie uit verscheidene bronnen 	<p><i>Correspondentie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – briefje, kaart of e-mail schrijven om informatie te vragen, iemand te bedanken, uit te nodigen etc. – <u>een herkenbaar schrijfdiel hanteren, namelijk informeren, instrueren of betogen met behulp van standaardformuleringen eenvoudige zakelijke brieven met de juiste conventies produceren, en schriftelijke verzoeken opstellen</u> <p><i>Korte teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – vragen en opdrachten in leermiddelen – toetsen maken – eenvoudige standaardformulieren, kort bericht met eenvoudige boodschap, <u>advertenties</u> – aantekeningen maken <u>tijdens een uitleg of les</u> en overzichtelijk weergeven <p><i>Lange(re) teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – verslag, werkstuk met stukjes informatie uit verscheidene bronnen <u>samenvoegen en opmaakelementen gebruiken (lettertype, bladspiegel, illustraties)</u>
Kernleerstof	<ul style="list-style-type: none"> – herkenbaar schrijfdiel – correct gebruik meest bekende voegwoorden (en, maar, want, omdat) – gebruik basisconventies: datering, adressering, aanhef, afsluiting en ondertekening – formeel en informeel taalgebruik – frequent voorkomende woorden – eenvoudige zinsbouw – gebruik van een titel – aandacht voor handschrift en bladspiegel – spelling op niveau 1F 	<ul style="list-style-type: none"> – herkenbaar schrijfdiel, <u>namelijk informeren, instrueren of betogen</u> – <u>onderwerp en belangrijkste deelonderwerpen beschrijven</u> – <u>indeling in alinea's en gebruik van inleiding en slot</u> – correct gebruik meest bekende voegwoorden (en, maar, want, omdat) en <u>signaalwoorden voor opsommingen, tijdvolgorde, tegenstelling en oorzaak-gevolg</u> – <u>verwijswoorden zoals die, dat</u> – gebruik basisconventies: datering, adressering, aanhef, afsluiting en ondertekening – formeel en informeel taalgebruik – <u>woordgebruik en toon afstemmen op publiek</u> – frequent voorkomende woorden, <u>en in woordgebruik variëren</u> – eenvoudige zinsbouw: <u>enkelvoudig en samengesteld</u> – gebruik van een titel – <u>gebruikmaken van bronteksten door citeren en parafaseren</u> – aandacht voor handschrift en bladspiegel – <u>correcte spelling en interpunctie met af en toe fouten</u>

LEERJAAR 3		LEERJAAR 4	
Eindtermen vmbo-examenprogramma		Taalniveau 2F Eindtermen vmbo-examenprogramma	
1F/2F		2F	
<p><i>Correspondentie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – <u>informeel of formeel</u> briefje, kaart of e-mail schrijven om informatie te vragen, iemand te bedanken, uit te nodigen etc. – een herkenbaar schrijfdoel hanteren, namelijk informeren, instrueren of betogen – met behulp van standaardformuleringen eenvoudige zakelijke brieven met de juiste conventies produceren en schriftelijke verzoeken opstellen <p><i>Korte teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – vragen en opdrachten in leermiddelen – toetsen maken – eenvoudige standaardformulieren, kort bericht met eenvoudige boodschap, advertenties, <u>en instructies</u> – aantekeningen maken tijdens een uitleg of les en overzichtelijk weergeven <p><i>Lange(re) teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – verslag, werkstuk met stukjes informatie uit verscheidene bronnen samenvoegen en opmaakelementen gebruiken (lettertype, bladspiegel, illustraties) – <u>onderhoudende teksten schrijven en overtuigen met argumenten</u> – <u>collage, krant of muurkrant maken</u> 		<p><i>Correspondentie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – informeel of formeel briefje, kaart of e-mail schrijven om informatie te vragen, iemand te bedanken, uit te nodigen etc. – een herkenbaar schrijfdoel hanteren, namelijk informeren, instrueren of betogen <u>dan wel informatie geven. informatie vragen, overtuigen, mening geven, tot handelen aanzetten</u> – met behulp van standaardformuleringen eenvoudige zakelijke brieven met de juiste conventies produceren en schriftelijke verzoeken opstellen <p><i>Korte teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – vragen en opdrachten in leermiddelen – toetsen maken – eenvoudige standaardformulieren, kort bericht met eenvoudige boodschap, advertenties, <u>en instructies, aanwijzingen en gebruiksaanwijzingen</u> – aantekeningen maken tijdens een uitleg of les en overzichtelijk weergeven <p><i>Lange(re) teksten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – verslag, werkstuk met stukjes informatie uit verscheidene bronnen samenvoegen en opmaakelementen gebruiken (lettertype, bladspiegel, illustraties) – onderhoudende teksten schrijven en overtuigen met argumenten – collage, krant of muurkrant maken – <u>ingezonden stukken of bijdragen</u> 	
<ul style="list-style-type: none"> – herkenbaar schrijfdoel, namelijk informeren, instrueren of betogen – onderwerp en belangrijkste deelonderwerpen beschrijven – indeling in alinea's met <u>expliciete verbanden</u> en gebruik van inleiding, <u>kern</u> en slot – correct gebruik meest bekende voegwoorden (en, maar, want, omdat, <u>als, hoewel</u>) en signaalwoorden voor opsommingen, tijdvolgorde, tegenstelling en oorzaak-gevolg – verwijswaarden zoals die, dat – gebruik basisconventies: datering, adressering, aanhef, afsluiting en ondertekening – formeel en informeel taalgebruik – woordgebruik en toon afstemmen op publiek – frequent voorkomende woorden en in woordgebruik variëren – eenvoudige zinsbouw: enkelvoudig en samengesteld – gebruik van een titel <u>en tekstkopjes</u> – gebruikmaken van bronteksten door citeren en parafaseren – aandacht voor handschrift en bladspiegel <u>en kan – met ondersteuning – lay-out aanbrengen</u> – <u>hulpmiddelen gebruiken zoals omschrijvingen, woordenboek, spellingcontrole</u> – correcte spelling en interpunctie met af en toe fouten – <u>beschikbare elektronische hulpmiddelen in het schrijfproces gebruiken</u> 		<ul style="list-style-type: none"> – herkenbaar schrijfdoel, namelijk informeren, instrueren of betogen <u>dan wel informatie geven, informatie vragen, overtuigen, mening geven, tot handelen aanzetten</u> – <u>schrijven op basis van een aangeboden schrijfplan en door informatie te verwerven, verwerken en te verstrekken</u> – <u>tekst herschrijven op basis van reacties en suggesties van anderen</u> – onderwerp en belangrijkste deelonderwerpen beschrijven – indeling in alinea's met expliciete verbanden en gebruik van inleiding, kern en slot – correct gebruik meest bekende voegwoorden (en, maar, want, omdat, als, hoewel) en signaalwoorden voor opsommingen, tijdvolgorde, tegenstelling en oorzaak-gevolg – verwijswaarden zoals die, dat – gebruik basisconventies: datering, adressering, aanhef, afsluiting en ondertekening – formeel en informeel taalgebruik – woordgebruik en toon afstemmen op publiek – frequent voorkomende woorden en in woordgebruik variëren – eenvoudige zinsbouw: enkelvoudig en samengesteld – gebruik van een titel en tekstkopjes – gebruikmaken van bronteksten door citeren en parafaseren – aandacht voor handschrift en bladspiegel en kan – met ondersteuning – lay-out aanbrengen – hulpmiddelen gebruiken zoals omschrijvingen, woordenboek, spellingcontrole – correcte spelling en interpunctie met af en toe fouten – beschikbare elektronische hulpmiddelen in het schrijfproces gebruiken 	

6.2 Adviezen schrijven

Om ook taalzwakke leerlingen goed te bedienen en de belangrijkste doelen en de kernleerstof te verankeren, stellen we een structurele aanpak op basis van de volgende adviezen voor.

1. Keuzes maken

- Maak een keuze uit alle beschikbare leermiddelen en check of ze voldoende inspelen op de belangrijkste taken en kernleerstof voor schrijfvaardigheid en taalverzorging (spelling en leestekens).
- Kies in de lesmethode welke onderwerpen of paragrafen zonder meer behandeld moeten worden. In lesmethodes kan het dan gaan om de volgende onderdelen: schrijven, grammatica, spelling, formuleren. Ga er voor het gemak vanuit dat ongeveer de helft van het aanbod onmisbaar is.
- Kijk of paragrafen gecombineerd kunnen worden. Combineer bijvoorbeeld de volgende drie afzonderlijke paragrafen omdat daarin min of meer dezelfde kernleerstof gevraagd wordt: 'artikel in de schoolkrant', 'nieuwsbericht' en 'artikel voor de buurtkrant'. Of voeg deze twee paragrafen samen: 'begrijpelijk schrijven' en 'een nieuwsbericht schrijven'. Voordelen zijn dat de instructietijd verminderd wordt en dat de leerstof meer in samenhang wordt aangeboden zodat het onderwerp rijker en gevarieerder kan worden aangeboden met een grotere kans dat het beklijft.
- Kijk of er bij schrijfvaardigheid (inclusief spelling en grammatica) in de lesmethode paragrafen of opdrachten kunnen worden weggelaten omdat aanvullende leermiddelen hieraan al voldoende aandacht besteden. Misschien zitten spelling en grammatica al goed verankerd in een digitaal oefenprogramma. En misschien wordt de zakelijke e-mail al geoefend in de voorbereiding op een stage.
- Ook is het mogelijk dat het bestaande aantal roosteruren onvoldoende is om alles te kunnen behandelen. Doel van het weglaten is om meer tijd in te ruimen voor herhaling en inoefening. Bovendien ontstaat er dan ruimte om de aanvullende acties in onderstaande adviezen uit te voeren.

2. Elk leerjaar een e-mail/brief, een formulier én een langere tekst

- Laat de leerlingen elk jaar oefenen met een e-mail/brief, formulieren en langere tekst. Elke keer is er aandacht voor het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van de schrijftaak.
- Gebruik voor de schrijfopdrachten situaties uit andere vakken op school. Een e-mail kan bijvoorbeeld geschreven worden om informatie over een beroep of stageplek in te winnen. Het schrijven van een werkstuk of ingezonden brief kan deel uitmaken van een ander vak terwijl de taallessen ondersteunend zijn. Dit hoeft de betrokken docenten geen extra werk op te leveren, behalve het afstemmen over de opdracht en over wie wat beoordeelt. Doe het bijvoorbeeld zo:
 - Begeleid de voorbereiding in de taallessen.
 - Laat de uitvoering in het andere vak plaatsvinden en laat de inhoudelijke beoordeling bij het betreffende vak.
 - Bespreek proces en taalproduct in de taallessen. Dit kan ook de vorm hebben van peer feedback: laat leerlingen bijvoorbeeld bij elkaars werkstukken 'twee complimenten en een tip' noemen.
- Leg resultaten van de schrijfopdrachten vast in een taalportfolio, in ieder geval elk jaar een e-mail/brief, formulier en een langere tekst. Bewaar ook de feedbackformulieren, en behalve de eindversie, ook de eerdere versies.

3. Woordenschat activeren

- Gebruik de tekstinhoud die bij leesvaardigheid (ook fictie!) aan de orde is gekomen als vertrekpunt voor een schrijfopdracht. Leerlingen kunnen hun receptieve kennis van woorden dan omzetten naar productief gebruik van die woorden.
- Geef leerlingen de opdracht bij het voorbereiden van een schrijfproduct zo veel mogelijk woorden rond het onderwerp te verzamelen op basis van informatiebronnen. Laat hen de 'themawoorden' onderstrepen, in een mindmap plaatsen of er een woordenlijstje van maken, eventueel met de betekenis erbij. De opdracht kan ook gestuurd worden door synoniemen, voorbeelden, uitspraken, bronnen te laten noteren in de mindmap.
- Geef de leerlingen zelfvertrouwen in het schrijven door te laten zien dat bijvoorbeeld het woord 'gebruiken' minstens zo goed is als 'hanteren', 'volgens mij' zeker net zo goed en misschien zelfs beter is dan 'mijns inziens' en 'het verschil' voor de lezer misschien wel prettiger is dan 'het onderscheid'. Met andere woorden, laat de leerlingen ervaren dat je niet moeilijk hoeft te schrijven om goed begrepen te worden, maar dat een goed geschreven tekst juist vaak eenvoudig mag zijn in woord- en zinsgebruik.
- Laat leerlingen oefenen in omschrijvingen als ze het juiste woord niet kennen of even niet op het juiste woord kunnen komen. Als bijvoorbeeld 'hygiënische maatregelen hanteren bij voedselbereiding' te ingewikkeld is (en gekunsteld bovendien voor een bk-leerling), stimuleer de leerling dan om 'natuurlijker' omschrijvingen te gebruiken, zoals 'wat je moet doen om je eten goed en gezond klaar te maken'. Natuurlijk kan er een betekenisnuance verloren gaan, maar daar staat tegenover dat een leerling bij de natuurlijker variant wel zelf begrijpt wat hij schrijft en meer lezers in zijn klas hem beter zullen begrijpen.

4. Schrijfvaardigheid combineren met andere vakonderdelen

Voor het oefenen van schrijfvaardigheid is altijd een onderwerp, een inhoud nodig. Of het nu om een e-mail, formulier of langere tekst gaat, in alle gevallen moet de leerlingen zich voorbereiden op de inhoud, deze inhoud verwerken en vaak ook weer in eigen woorden presenteren. Om de aandacht op de taken en kernleerstof gefocust te houden, adviseren we om de onderwerpen te gebruiken die bij fictie, spreken of lezen aan de orde zijn gekomen. Bijvoorbeeld:

- Koppel schrijfvaardigheid aan het lezen van fictie:
Leerlingen schrijven een bijdrage in de elo of voor scholieren.com waarin ze hun favoriete boek samenvatten en aanbevelen. Leerlingen maken een poster of flyer waarin ze reclame maken voor een boek of film.
- Koppel schrijfvaardigheid aan spreken:
Het is wel zo veilig om eerst je gedachten op papier te zetten voordat je het mondeling gaat presenteren; dat kan in de vorm van een woordweb, een bouwplan, of door het geheel of gedeeltelijk uitschrijven van de tekst.
- Koppel schrijfvaardigheid aan lezen:
Als leerlingen een zakelijke of een fictietekst hebben gelezen, zitten ze 'in het onderwerp' en zijn er tal van schrijftaken mogelijk, denk aan het schrijven van een (formele) e-mail aan de auteur om deze uit te nodigen op school, het schrijven van een aankondiging bij een tekst op een website, of het samenvatten van een bestaande tekst in een beperkt aantal woorden of in enkele powerpointdia's.

5. *Schoolbreed in alle jaren één formulier voor feedback, beoordeling en zelfbeoordeling*
 - De taken en de kernleerstof (kenmerken van de taakuitvoering) worden beschreven in het referentiekader taal. Hierin staan de eisen waaraan de taalvaardigheid van leerlingen moet voldoen. De referentieniveaus zijn door SLO vertaald in zogenaamde kijkwijzers. (www.slo.nl/downloads/2012/kijkwijzers-beter-zicht-op-referentiekader-taal.pdf/). De kijkwijzers kunnen gebruikt worden om beoordelingscriteria te formuleren en feedbackformulieren te maken, waarmee schrijfproducten zowel door de leerlingen zelf als door de docent beoordeeld kunnen worden.

6. *Alle tussen- en eindresultaten verzamelen in een taalportfolio*
 - Omdat cijfers niet zo veel zeggen over wat een leerling precies wel of niet beheerst, raden we aan een taalportfolio aan te leggen voor schriftelijke (en mondelinge) taalvaardigheid.
 - In het portfolio laat de leerling zien welke schrijftaken hij heeft uitgevoerd, welke tussenproducten hij hiervoor heeft gemaakt (zoals aantekeningen, een woordweb, 5W+1H) en hoe de taak door hemzelf of anderen is gewaardeerd met een feedbackformulier.
 - Op deze wijze kunnen docent en leerling de ontwikkeling en voortgang in schrijfvaardigheid concreet volgen. Het portfolio biedt aanwijzingen die de leerling nodig heeft om de volgende taak op een hoger niveau uit te voeren.

7. *Authentieke opdrachten*
 - Zet authentieke opdrachten in waarin leerlingen zich herkennen (al dan niet uit de lesmethode).
 - Laat de taken en kernleerstof toepassen in authentieke opdrachten.
 - Kies grotere opdrachten waarin verschillende taalvaardigheden in samenhang moeten worden toegepast.
 - Kies voor opdrachten die nauw aansluiten bij het leven van alledag, het opleidingsprofiel 6.

7. Authentieke opdrachten ontwikkelen

7.1 Authentiek leren

Onderwijs in de Nederlandse taal focust in deze publicatie op taal zoals je die nodig hebt in de werkelijkheid van alledag. Zeker voor taalzwakke vmbo-bb/kb-leerlingen zien we dat het betekenisvol en authentiek leren een wenselijke benadering is om zo veel mogelijk leerwinst te bereiken. Daarbij hanteren wij de definitie dat authentiek leren die leertaken betreft die ingesloten zijn in echte en betekenisvolle contexten en waarvan de verwachting is dat de daardoor geleerde kennis en vaardigheden de transfer naar een nieuwe situatie makkelijker maken.

Wat is er op dit moment bekend over functioneel en authentiek leren? We beschrijven enkele recente onderzoeken en praktijkervaringen rond deze benadering.

Een effectieve leeromgeving is uitdagend en authentiek

Het KPC heeft onderzocht hoe een effectieve leeromgeving eruitziet (Van der Maas, 2010). In een dergelijke omgeving gelden de volgende uitgangspunten:

- Leerlingen kunnen zelf aan de slag.
- Er wordt gewerkt aan taken of opdrachten.
- Er zijn uitdagende leertaken.
- Leerlingen kunnen zelfstandig aan de slag.
- Er is gelegenheid tot werken in kleine groepjes.
- Er zijn keuzemogelijkheden en er is afwisseling in leertaken.

Wat opvalt, is de actieve rol van de leerling en de keuzevrijheid om een uitdagende taak op eigen wijze uit te voeren. Bovengenoemde kenmerken zorgen voor een uitdagende, betekenisvolle en authentieke leeromgeving, waarbij de transfer van de opgedane kennis en vaardigheden belangrijk is. Het uitgangspunt is dat leren zich afspeelt binnen een specifieke betekenisvolle context. Hierdoor is het gebruik van onderwijsmethodes minder voor de hand liggend, aldus de onderzoekers.

Authentiek leren in het mbo

In het mbo is in het kader van competentiegericht leren ervaring opgedaan met authentieke, levensechte opdrachten die aansluiten bij de studierichting en het beroepsperspectief. Op basis van onderzoek is door SCO/Kohnstamm Instituut en expertisecentrum Cinop een model voor een 'krachtige leeromgeving voor het beroepsonderwijs' ontwikkeld (De Bruijn e.a., 2005). In dit model worden tien kenmerken van een krachtige leeromgeving benoemd. Drie daarvan hebben specifiek betrekking op authentiek leren, namelijk:

- beroepsidentiteit als uitgangspunt;
- authentiek/functioneel lesprogramma;
- geïntegreerd thematisch/cursorisch lesprogramma.

Een authentiek/functioneel lesprogramma is in het kader van deze handreiking voor taalzwakke leerlingen in het vmbo-bb/kb met name van belang. Het artikel *Authentiek en zelfgestuurd leren in het mbo* omschrijft dit als volgt (De Bruijn e.a. 2009):

“In een krachtige leeromgeving wordt gewerkt met levensechte opdrachten, zo mogelijk in levensechte contexten. Bij die opdrachten moeten deelnemers niet alleen vaktechnische vaardigheden toepassen, maar ook bredere, meer overstijgende vaardigheden als regelen, plannen en organiseren. Met levensechte opdrachten wordt bedoeld dat zij ontleend zijn aan de beroepspraktijk. De opdrachten mogen wel gedidactiseerd zijn (bijvoorbeeld opgedeeld in deelopdrachten), maar moeten ook recht doen aan de complexiteit van de werkelijkheid.”

Belangrijk aandachtspunt bij authentiek en functioneel leren is de reflectie van leerlingen op hun resultaten en op het leerproces. Hierdoor kunnen authentieke opdrachten de vorderingen in taalvaardigheid praktisch zichtbaar maken.

De studie *Metten van leerprestaties in het (v)mbo* gaat verder in op het aspect van reflectie en evaluatie (Schuurs & Verhoeven, 2010). De vraag wordt beantwoord welke nieuwe assessmentvormen beter aansluiten bij onderwijsveranderingen in het vmbo en mbo. Een belangrijke verandering – zeker in het mbo – is dat er veel gewerkt wordt met authentieke opdrachten die nauw aansluiten bij de beroepspraktijk. De studie adviseert om in het vmbo gebruik te maken van instrumenten voor assessment-for-learning. Peer learning, peer evaluation, maar ook het portfolio kunnen in het vmbo vaker worden ingezet om het rendement te vergoten. Bovendien zorgt dit ervoor dat de aansluiting met het mbo soepeler verloopt.

Authentieke opdrachten in vmbo-bb/kb

Bij de voorbereiding van deze publicatie zijn gesprekken gevoerd met docenten, taalcoördinatoren en teamleiders in het vmbo-bb/kb. Daarin kwam onder andere naar voren dat contextrijke, functionele opdrachten de taalzwakke leerlingen in vmbo-bb/kb aanzetten tot goede prestaties. Leerlingen die in de gewone taallessen bijvoorbeeld struikelden over het benoemen van het lidwoord bleken verrassend genoeg wel in staat om een flyer te maken of een presentatie voor ouders te houden op een ouderavond op school. Juist door deze opdrachten groeide de motivatie van leerlingen om hun taalvaardigheid verder te ontwikkelen, ze herkenden het nut en wisten concreet waar hun sterke en zwakke punten in de Nederlandse taal lagen.

Authentiek en functioneel leren heeft verschillende gezichten in vmbo-bb/kb. Het kan plaatsvinden in de vorm van projecten, geïntegreerde opdrachten of in zogenaamde grote praktische opdrachten.

Leerlingen passen in deze werkwijzen kennis en vaardigheden uit verschillende vakken toe, zowel uit de avo-vakken, de beroepstheoretische vakken als de praktijkvakken.

Praktijkvoorbeeld

De vmbo-opleiding van Ubbo Emmius Winschoten werkt bijvoorbeeld met GPO's: grote praktische opdrachten. Leerlingen bereiden bijvoorbeeld een high tea voor in samenwerking met het Longfonds, of een verwenochtend of een workshop. Eén voorbeeld van zo'n opdracht beschrijven we uitvoeriger, namelijk het organiseren van een openingsavond. Op deze avond presenteren leerlingen twee nieuwe beroepsopleidingen aan belangstellenden. Leerlingen werken in groepen van vier en hebben tien weken de tijd om tal van deelopdrachten uit te voeren die uiteindelijk leiden tot de openingsavond. Leerlingen maken een programmaboekje, verzorgen uitnodigingen (mails, flyers, poster, internet), ze richten de zaal en de garderobe in, ontvangen gasten, verzorgen de catering, voeren de avond uit en ruimen op.

De GPO bestaat uit een aantal algemene opdrachten voor alle leerlingen, denk aan een opdracht over het nut van evalueren en reflecteren, hoe je een weekverslag moet maken en een beroepenspel. Afhankelijk van de sector (horeca, commercie, publieke dienstverlening, zakelijke dienstverlening) zijn er ook opdrachten die bij een specifiek opleidingsprofiel horen. De GPO's sluiten aan bij de beroepspraktijk. Kennis en vaardigheden uit zowel avo- als beroepsvakken worden toegepast en de opdracht mondt altijd uit in een presentatie waarvoor alle taalvaardigheden vereist zijn.

In de beoordelingsformulieren is er een apart kopje voor beoordeling van de taalvaardigheid, namelijk of de spelling goed is en of de zinnen goed lopen. Maar ook andere onderdelen bevatten items die in de taallessen aan de orde komen, bijvoorbeeld 'dia's bevatten alleen steekwoorden, korte zinnen' of 'de folder bevat vette tussenkopjes en duidelijke alinea's', of 'de oorzaken van artrose worden vermeld'. Vrijwel alle leerlingactiviteiten in de praktische opdracht doen een beroep op taalvaardigheid, zowel op de mondelinge als de schriftelijke taalvaardigheden. Leerlingen verzamelen, verwerken en presenteren bijna continu informatie.

7.2 Het ontwerpen van authentieke opdrachten

Authentieke opdrachten in vmbo-bb/kb worden bij voorkeur gekoppeld aan de referentieniveaus taal. Niveau 2F omvat dertien taken die leerlingen aan het eind van het vmbo moeten beheersen. Wij hebben in onze leerroutes gekozen voor een indeling in negen op zichzelf staande taken. Deze taken zijn nodig om een levensechte, authentieke opdracht succesvol uit te voeren. Taken kunnen ook gecombineerd in een authentieke opdracht aan de orde komen.

Mondelinge taalvaardigheid:

- 1 Luisteren naar instructies en uitleg
- 2 Deelnemen aan een overleg
- 3 Een monoloog houden

Lezen:

- 4 Informatieve teksten
- 5 Instructies
- 6 Betogende teksten

Schrijven:

- 7 Correspondentie
- 8 Korte teksten
- 9 Lange(re) teksten

Tips voor het ontwerpen en plannen van authentieke taken

Authentieke taken hebben meestal de vorm van een project of een grote praktische opdracht. Leerlingen hebben een aantal weken nodig om het eindresultaat te bereiken en vaak doorlopen ze een projectmatige cyclus met een aantal vaste stappen zoals OVUR (oriëntatie, voorbereiding, uitvoering, reflectie) of PDCA (plan, do, check, act). Er is geen authentieke taak of project zonder dat leerlingen talige informatie verwerven, verwerken en presenteren. En meestal doet een authentieke taak een beroep op zowel lees- en luistervaardigheid als spreek- en gespreksvaardigheid én schrijfvaardigheid.

De volgende tips helpen u om de taalvaardigheden uit het referentiekader te verankeren in authentieke taken.

Tip 1: Maak een overzicht van alle taaltaken en check hoe vaak ze jaarlijks geoefend worden.

- Zet de negen taken uit de leerroutes in een tabel.
- Turf hoe vaak deze taken per leerjaar door leerlingen worden geoefend, in het vak Nederlands, in vakoverstijgende, praktische opdrachten en in totaal.
- Check welke taken voldoende en welke onvoldoende geoefend worden.

Tip 2: Zorg voor een volledige dekking van alle taaltaken.

- Streef ernaar dat alle taaltaken elk jaar minimaal één keer worden geoefend in een authentieke context die nauw aansluit op het opleidingsprofiel en/of op de rol als burger.

Tip 3: Bewaak de voortgang en het niveau met vaste feedback- en beoordelingsformulieren.

- Gebruik in alle vier leerjaren vaste feedback- en beoordelingsformulieren die de eisen aan de taalvaardigheid in leerlingentaal beschrijven. De Kijkwijzers helpen om eenduidige instrumenten te maken voor het geven van feedback en de (zelf)beoordeling van taaltaken. Zie: www.slo.nl/downloads/2012/kijkwijzers-beter-zicht-op-referentiekader-taal.pdf
- Laat leerlingen aan de hand van vaste feedback- en beoordelingsformulieren overleggen of en in hoeverre ze een taalvaardigheid beheersen. Hierdoor raken leerlingen meer bekend met de talige eisen die aan hen gesteld worden en weten ze wat ze de volgende keer anders of beter kunnen doen.

8. Implementatie

We gaan ervan uit dat met het taalonderwijs zoals dat in deze publicatie wordt beschreven, alle leerlingen in vmbo-bk goed bediend kunnen worden, ook de taalzwakke. Op basis van de leerroutes kan een motiverend, stimulerend onderwijsaanbod gecreëerd worden waarmee ook zij kunnen laten zien wat ze kunnen en waarin ze samen met en ook v n hun medeleerlingen kunnen leren. Daarbij is een doorlopend proces van 'beoordelen om te leren' onmisbaar. Docenten  n leerlingen moeten zich steeds bewust zijn van de leerdoelen waaraan gewerkt wordt en regelmatig stilstaan bij de vraag waar de leerling zich bevindt ten opzichte van die doelen en hoe volgende stappen in het leerproces gezet kunnen worden.

Toch zal het ook af en toe wenselijk zijn om iets anders of iets extra's te bieden aan taalzwakke leerlingen. In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de stappen die gezet kunnen worden om te komen tot implementatie van de leerroutes voor alle leerlingen. Daarna bespreken we mogelijkheden voor specifieke aandacht voor de zwakste leerlingen en leerlingen met specifieke behoeften.

8.1 Implementatie van de leerroutes

1. *Maak op basis van de leerroutes een planning voor leerstofaanbod en werkvormen.*
 - Beslis aan de hand van de leerroutes per planingsperiode (leerjaar, periode) en per domein welke onderdelen in de lesmethode je wilt weglaten, welke je gaat samenvoegen en welke andere leerstof je gaat toevoegen. Dit kunnen aanvullende leermiddelen en digitale oefenprogramma's zijn, maar ook materialen die ontleend zijn aan andere vakken. Ga voor dit laatste in gesprek met collega's van andere vakken; zie hieronder bij punt 3.
 - Beslis ook waar je aan de verschillende domeinen in samenhang wilt werken, bijvoorbeeld in praktische opdrachten die samen met andere vakken worden vormgegeven. Zie hiervoor hoofdstuk 6.
2. *Maak keuzes in werkvormen*
 - Beslis per planingsperiode (leerjaar, periode) welke werkvormen je wilt hanteren.
 - Check of in de methode voldoende werkvormen gehanteerd worden waarin aandacht is voor het proces en waarin sprake is van scaffolding (geleidelijk afbouwen van ondersteuning). Beslis zo nodig waar je in het programma (meer) gaat werken met bijvoorbeeld modeling en peer support.
 - Creëer voor leerlingen verschillende mogelijkheden om leerstof te verwerken: in tweetallen, individueel-zelfstandig, flipping the classroom, digitaal.
 - Bespreek met collega's welke didactiek goed bij de leerlingen aansluit. Bezoek elkaars lessen om inspiratie op te doen en van elkaar te leren of bereid samen een les voor.

3. *Maak plannen voor 'beoordelen om te leren' en voor toetsing om de vorderingen en het niveau van de leerlingen vast te stellen.*
- Beslis, liefst in overleg met alle collega's, hoe beoordelen om te leren aangepakt gaat worden. De essentie zit hem niet in het beoordelen of het vastleggen van resultaten, maar in bewustwording en communicatie tussen docenten en leerlingen. Streef ernaar dat een lerende en reflecterende houding gemeengoed wordt. Neem als docent verantwoordelijkheid voor dit permanente proces, door het gesprek aan te gaan met de leerlingen en reflectie en onderlinge feedback te stimuleren.
 - Gebruik hierbij didactische werkwijzen waarbij er aandacht is voor processen en strategieën, zoals modeling, werken met peer response en samenwerkend leren.
 - Werk met een portfolio, dat nadrukkelijk eigendom is van de leerling. Inspiratie voor 'beoordelen om te leren' is te vinden in de handreiking van Castelijns en Andersen (2011).
 - Gebruik proefwerken en overhoringen ook 'om te leren'. Bespreek de resultaten met de leerlingen en spreek af waaraan gewerkt gaat worden. Pas het lesprogramma waar nodig aan naar aanleiding van de resultaten.
 - Gebruik aanvullend een methodeonafhankelijk toetsstelsel zoals Cito Volgstelsel, Diataal of TOA om het taalniveau vast te stellen. Deze toetsen zijn gekoppeld aan de referentieniveaus. Stel halfjaarlijks vast hoe leerlingen presteren ten opzichte van het gewenste niveau.
 - Bespreek de voortgang twee keer per jaar met iedere leerling persoonlijk. Vraag de leerling naar zijn eigen ervaringen met de lessen en met de toetsen. Inventariseer wat bij deze leerling wel/niet goed werkt.
 - Vraag twee keer per jaar spreektijd op een teamvergadering om over de voortgang van de leerlingen te berichten en ervaringen van collega's te verzamelen.
4. *Betrek collega's van andere vakken bij de ontwikkeling van taalvaardigheid*
- Laat zien welke leermiddelen er gebruikt worden.
 - Demonstreer kort de doelen en de leerstof zoals in de leerroutes voor de vier leerjaren beschreven wordt.
 - Inventariseer welke ervaringen collega's van andere vakken hebben met het taalniveau van leerlingen.
 - Maak afspraken over het gebruik van lesmateriaal van andere vakken in de lessen Nederlands.
 - Maak afspraken over vakoverstijgende opdrachten of projecten.
 - Verspreid instrumenten die voor alle collega's handig kunnen zijn, zoals een lijst met schooltaalwoorden, een stappenplan voor lezen, woordraadstrategieën, of hoe je in een woordweb een studietekst kunt samenvatten.
 - Stem schoolbreed af over eisen aan schriftelijke antwoorden bij opdrachten (zoals hele zinnen, spelling, herhaling van de vraag in het antwoord).
 - Maak schoolbreed afspraken over eisen waaraan een werkstuk, geschreven verslag en een mondelinge presentatie moeten voldoen. Hanteer in alle vakken en alle leerjaren dezelfde beoordelings- of feedbackformulieren.

5. *Maak succesvolle aanpakken en hulpmiddelen zichtbaar en toegankelijk*
 - Verzamel de (beschrijving van) succesvolle aanpakken in een map, als aanvulling op het taalbeleidsplan.
 - Bespreek halfjaarlijks of de aanpakken goed werken en hoe ze nog beter verspreid kunnen worden onder collega's Nederlands en andere vakken.
 - Besluit welke hulpmiddelen voor taal op de schoolsite gezet kunnen worden. Bijvoorbeeld: titels van (gratis) digitale oefenprogramma's, een leesstappenplan, lijst met moeilijke schooltaalwoorden, websites om leuke leesboeken te vinden, goede woordenboeken, websites waarop je extra met taal kunt oefenen, uitleg op YouTube.

8.2 Specifieke aandacht voor taalzwakke leerlingen

1. *Zorg dat taalzwakke leerlingen in beeld zijn en ga met hen in gesprek*
 - Bepaal hoe u bij 'beoordelen om te leren' kunt constateren én vastleggen welke leerlingen achterblijven in taalvaardigheid en prestaties bij het vak Nederlands.
 - Benut ook de resultaten van proefwerken en methode-onafhankelijke toetsing om zo precies mogelijk vast te stellen waar leerlingen problemen mee hebben. Bekijk gegevens uit het basisonderwijs om zo snel mogelijk vast te stellen welke leerlingen als taalzwak zijn aan te duiden. Zorg dat u snel in beeld krijgt waar eventuele problemen bij deze leerlingen liggen.
 - Bespreek wat de taalzwakke leerlingen betreft twee keer extra, dus in totaal vier keer per jaar met uw collega's hoe de leerlingen presteren en welke specifieke problemen uw collega's eventueel waarnemen.
 - Ga met taalzwakke leerlingen niet twee maar vier keer per jaar in gesprek over hun prestaties en vorderingen. Vraag de leerling naar zijn eigen ervaringen met de lessen en met de toetsen. Inventariseer wat bij deze leerling wel/niet goed werkt.
 - Bespreek met taalzwakke leerlingen welke onderdelen van het taalaanbod zij zelf moeilijk, gemakkelijk, prettig of noodzakelijk vinden. Spreek met individuele leerlingen af waar zij speciaal aan zullen gaan werken en op welke manier. Spreek ook af hoe zij hun vorderingen zichtbaar kunnen maken, bijvoorbeeld in het portfolio.
2. *Maak keuzes in het leerstofaanbod en in werkvormen*
 - Geef alle leerlingen verschillende mogelijkheden om leerstof te verwerken: in tweetallen, individueel-zelfstandig, flipping the classroom, digitaal. Laat taalzwakke leerlingen in principe met de andere leerlingen meedoen.
 - Bepaal waar het nodig is om taalzwakke leerlingen wél apart te bedienen.
 - Creëer waar nodig tijd en ruimte zodat taalzwakke leerlingen in hun eigen tempo en/of op hun eigen niveau de leerstof kunnen verwerken. Dit kan bijvoorbeeld door verlengde instructie. Werk eventueel met twee of drie 'routes' (zie <http://opbrengstgerichtmaatwerk.slo.nl/vaardigheden/maatwerk/>)
 - Bespreek in vakgroepvergaderingen welke didactiek goed bij de taalzwakke leerlingen aansluit. Bezoek elkaars lessen om inspiratie op te doen en van elkaar te leren.
3. *Pas uw leerstof of werkvormen eventueel aan voor leerlingen met specifieke behoeften*
 - Gebruik waar nodig maatwerk aanpassingen. Onderwijs zoals in deze publicatie beschreven biedt ook voor leerlingen met specifieke behoeften veel kansen. Toch kan het zinvol zijn om voor bijvoorbeeld leerlingen met autisme spectrumstoornissen of ADHD hier en daar aanpassingen te doen in uw onderwijs. SLO heeft voor basis- en speciaal onderwijs handreikingen geformuleerd voor taalonderwijs aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (www.passendeperspectieven.slo.nl/taal/maatwerk/). Deze zijn voor een groot deel ook te gebruiken in vmbo-bb/kb.

Referenties

Alons, L. Taalzwakke leerlingen op weg naar 2F. *Profiel*, 22(9), p. 28.

Bruijn, E. de, Y. Leeman & M. Overmaat. Authentiek en zelfgestuurd leren in het mbo. *Pedagogiek*, 26(1), p. 45-63.

Bruijn, E. de, Overmaat, M. Glaudé, M., Heemskerk, I., Leeman, Y., Roeleveld, J. & Venne, L. van de (2005). Krachtige leeromgevingen in het middelbaar beroepsonderwijs: vormgeving en effecten. *Pedagogische Studiën*, 82(1), 77-95.

Castelijns, J. & Andersen, I. (2013). Beoordelen om te leren. Leerlingen als mede-beoordelaars van hun eigen leerproces. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.

Dekker, S. (2014, 13 juni). *Voortgangsrapportage invoering referentieniveaus taal en rekenen 2014* [Kamerbrief]. Geraadpleegd op 25-11-2015 van: www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/06/13/kamerbrief-over-voortgangsrapportage-invoering-referentieniveaus-taal-en-rekenen-2014

Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen (2009). *Referentiekader taal en rekenen: de referentieniveaus*. Enschede: Expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen.

Gelderen, A. van & Schooten, E. van (2011). *Taalonderwijs; een kwestie van ontkavelen. Openbare les in duplo*. Rotterdam: Rotterdam University Press.

Inspectie van het Onderwijs (2009). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2007/2008*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2012). *Achterstandbestrijding en referentieniveaus voor taal en rekenen in het vo. Wat staat scholen te doen?* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2015). *Opbrengstgericht werken aan taal en rekenen in het voortgezet onderwijs. Taal en rekenen verbeteren, en de stappen die scholen hierbij kunnen zetten*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Leeuw, B. van der, Meestringa, T. & Ravesloot, C. (2012) *Kijkwijzers. Beter zicht op het referentiekader taal*. Enschede: SLO.

Maas, M. van der (2010). *Een effectieve leeromgeving in het primair en voortgezet onderwijs*. Den Bosch: KPC Groep.

Oostdam, R.J. (2009). *Tijd voor dikke leerkrachten. Over maatwerk als kern van goed onderwijs*. Amsterdam: HVA Publicaties.

Schuit, H., Vrieze, I. de & Slegers, P. (2011). *Leerlingen motiveren: een onderzoek naar de rol van leraren*. Heerlen: Ruud de Moor Centrum – Open Universiteit.

Schuurs, U. & Verhoeven, L. (2010). *Het meten van leerprestaties in (v)mbo: assessment for learning en assessment of learning*. Den Haag: NWO.

SLO (z.j.). *Concept-tussendoelen Nederlands onderbouw vo, vmbo*. Geraadpleegd op 25-11-2015 van www.slo.nl/downloads/documenten/tussendoelen-nederlands-vmbo-onderbouw-vo.pdf

Wet Stb. 2010, 194 (2010, 29 april). (Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen)
Geraadpleegd van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2010-194.html>

Wiliam, D. (2009). *Assessment for learning: why, what and how? An inaugural professorial lecture by Dylan Wiliam*. London: Institute of Education, University of London.

Websites:

<http://opbrengstgerichtmaatwerk.slo.nl/vakken/nederlands/> geraadpleegd op 25-11-2015

www.slo.nl/primair/themas/jongekind/lexicon/Organisatiemodellen/ geraadpleegd op 25-11-2015

SLO heeft als nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling een publieke taakstelling in de driehoek beleid, praktijk en wetenschap. SLO heeft een onafhankelijke, niet-commerciële positie als landelijke kennisinstelling en is dienstbaar aan vele partijen in beleid en praktijk.

Het werk van SLO kenmerkt zich door een wisselwerking tussen diverse niveaus van leerplanontwikkeling (stelsel, school, klas, leerling). SLO streeft naar (zowel longitudinale als horizontale) inhoudelijke samenhang in het onderwijs en richt zich daarbij op de sectoren primair onderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. De activiteiten van SLO bestrijken in principe alle vakgebieden.

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)

slo